

**ХРЫСЦІЯНСКАЯ ПАРАДЫГМА Ё ПАЭЗІІ ЯНА ЧАЧОТА  
(НА ПРЫКЛАДЗЕ ЗБОРНІКА “PIEŚNI ZIEMIANINA”)**

**Т. С. Кохан**

Нацыянальная акадэмія навук Беларусі,  
Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры,  
вул. Сурганава, 1, корп. 2, 220072, Мінск, Рэспубліка Беларусь  
E-mail: tgalis@mail.ru

У артыкуле разглядаецца духоўна-рэлігійная аснова зборніка “Pieśni ziemianina” Яна Чачота. Асаблівая ўвага надаецца паэтычнай інтэрпрэтацыі рэлігійных догм і аксіялагічных установак, што дае падставу гаварыць пра хрысціянскую парадыгму ў вершах Яна Чачота.

*Ключавыя словы:* хрысціянская парадыгма; Ян Чачот; Біблія; інтэртэкстуальнасць.

**CHRISTIAN PARADIGM IN JAN CHECHOT'S POETRY  
(BASED ON THE COLLECTION “PIEŚNI ZIEMIANINA”)**

**T. S. Kokhan**

National Academy of Sciences,  
Center of the Belarusian Culture, Language and Literature,  
Surhanava St., 1, Bldg. 2, 220072, Minsk, Republic of Belarus  
E-mail: tgalis@mail.ru

The article deals with the spiritual and the religious basis of Jan Chechot's collection “Songs of the Landlord”. The particular attention is paid for the poetic interpretation of religious dogmas and axiological systems, which allows to speak about the Christian paradigm in Jan Chechot's poems.

*Key words:* Christian paradigm; Jan Chechot; Bible; intertextuality.

Ян Чачот (1796–1847) – адзін з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры, яскравы прадстаўнік беларуска-польскага сумежжа. Дзейнасць паэта прыпала на мяжу Асветніцтва і Рамантызму, што ў многім прадвызначыла спецыфіку яго творчасці. Так, І. Багдановіч слухна сцвярджае: «Калі Асветніцтва актуалізавала антычнасць як узор дасканаласці і крыніцу натхнення, то ў Рамантызме актуалізуецца цікавасць да Бібліі як крыніцы матываў і вобразаў і пашыраецца зварот да інтэрпрэтацыі біблейных сюжэтаў і герояў, што давала магчымасць стварэння агромністага кола алюзій, асацыяцый,

адсылак і рэмінісцэнцый нават у паэзіі абсалютна свецкай па тэматыцы і пафасе» [1, с. 87].

Варта адзначыць, што ў філамацкі перыяд творчасці пад уплывам асветніцкіх ідэй Я. Чачот даволі скептычна ставіўся да духавенства і сцвярджаў: «Рэлігія, якой так павольна паддаюцца простыя сэрцы, мае тое няшчасце, што вельмі часта з'яўляецца страшнай зброяй фанатызму і ўціску; пад яе маскай, з крыжам у адной руцэ і са зброяй у другой ідуць, аслепленыя чаканымі прыбыткамі, чалавеканавіснікі, каб абдурваць і занявольваць легкаверных і цёмных мужыкоў» [2, с. 206]. Першапачаткова яго погляды мелі выразную антыклерыкальную скіраванасць. Напрыклад, у баладзе «Падземны звон на горцы ў Пазяневічах» (*“Górka dzwoniąca w Pozieniewiczach. Ballada”*) паэт выкрываў хцівасць і разбэшчанасць папа і пападдзі, якія падманвалі вернікаў. На першым месцы для літаратара знаходзіліся не абстрактныя разважанні на тэму добра і зла, а асабісты прыклад, узор паводзінаў: «Мала гаварыць пра станоўчыя якасці чалавека і вучыць ім; трэба самому даваць ва ўсім прыклад у паводзінах. Бо ніхто так не схіляе да ліхога людскія сэрцы і розум, як ліхія ўчынкі тых, хто воляй лёсу закліканы вучыць просты люд і паляпшаць разбэшчаны свет, хто на словах прапаведуе дабрачыннасць, а ў жыцці заграз у распуце» [2, с. 205]. Іншымі словамі, меркаваць пра сапраўднасць веры чалавека можна толькі паводле ўчынкаў.

Усё жыццё Я. Чачот імкнуўся адпавядаць высокаму ідэалу Номо Christianus: быць добрым сынам і братам, сапраўдным сябрам, годным грамадзянінам, спагадлівым і сумленным чалавекам. Тым не менш, як мы ўжо адзначалі, паэтычная творчасць віленскага перыяду, не вызначаецца глыбокай рэлігійнасцю. Паводле меркавання С. Свіркі, духоўны пералом, які паглыбіў веру Я. Чачота ў Бога, адбыўся ў выгнанні [3, с. 276]. Менавіта да перыяду пасля вяртання адносяцца вершы, у якіх найбольш поўна выявіўся хрысціянскі светапогляд паэта. Вядома, што ў 1840-х гг. паэт актыўна працаваў над паэтычным перакладам кнігі «Пра наследаванне Хрысту» (лац. *“De imitatione Christi”*) Фамы Кемпійскага, захаваная адпаведны рукапіс, які складаецца з невялікага ўступу і трох кніг вершаў [3, с. 275]. У 1845 г. паэт атрымаў дазвол на друк: *“Z polecenia Zwierzchności Duchowej Diecezjalnej Wileńskiej, przeczytałem rękopis z tytułem Poezja religijna z ksiąg Tomasza à Kempis itd. i nie znalazłszy w nim nic przeciwnego Nauce Kościoła Katolickiego, sądzę go być godnym*

druku. Wilno, R. 1845, dnia 5 Nowembra. Ks. Antoni Żysznawski, Pr. Kat. Wileńsk<sup>1</sup> [Цыт. па 3, с. 276]. На сёняшні дзень невядома, ці змог Я. Чачот ажыццявіць запланаванае выданне, аднак, на нашу думку, менавіта перакладчыцкая праца натхніла паэта на напісанне ўласных твораў на рэлігійную тэму.

Адзіная вядомая надрукаваная праца нізка духоўных вершаў, прасякнутая ідэяй «паэтычнага апостальства» [1, с. 94], увайшла ў зборнік «Песні вясковага гаспадара» (“Pieśni ziemianina”, Wilno, 1846). Паэт не проста аздабляў творы асобнымі біблейскімі вобразамі і матывамі, ён ствараў «сваю спецыфічную рэлігійна-маральную педагогіку» [1, с. 91], свой паэтычны «катэхізіс» [4, с. 123]. Менавіта таму, на нашу думку, варта гаварыць не пра асобныя біблейскія вобразы і матывы, але пра хрысціянскую парадыгму, рэпрэзентаваную ў творчасці Я. Чачота. Парадыгма (ад грэч. παράδειγμα – ‘прыклад’, ‘узор’) – 1) паняцце антычнай і сярэднявечнай філасофіі, якое характарызуе сферу спрадвечных ідэй як першаўзор, у адпаведнасці з якім Бог-дэміург ствараў свет; 2) у сучаснай філасофіі навукі – сістэма тэарэтычных, метадалагічных і аксіялагічных устаноў, прынятых навуковай суполкай у якасці ўзору рашэння навуковых задач [5, с. 305]. Такім чынам, пад хрысціянскай парадыгмай мы разумеем сістэму догм і аксіялагічных устаноў, замацаваных у тэкстах Святога Пісання, у аснове якіх ляжыць любоў да Бога і да бліжняга.

У праграмным вершы «Прызначэнне паэта» (“Powołanie Poety”) Я. Чачот сцвярджае, што чалавек, якому Бог падараваў талент, павінен імкнуцца ўвасобіць ідэалы праўды, прыгажосці і дабра ў сваёй творчасці. Літаратурная дзейнасць – форма служэння народу, сапраўдны паэт павінен дбаць не пра часовыя радасці і зямныя пачуцці, але пра несмяротную прыгажосць:

Łzami żadnej za żonę nie weźmiesz dziewicy.

Nieśmiertelna się piękność unosi nad tobą;

Tę opiewaj pracując wśród Pańskiej winnicy [6, с. 14].

Я. Чачот заклікае паэтаў браць прыклад з Ераміі і Давіда, якія не былі абыякавымі да лёсу Айчыны. Замест бесплоднага плачу па жанчыне, яны аплакавалі пакуты роднай зямлі:

---

1 Па даручэнні духоўнага кіраўніцтва Віленскай епархіі прачытаў рукапіс пад назвай «Рэлігійная паэзія з кніг Тамаша Кемпійскага» і г. д., не знайшоўшы ў ім нічога такога, што б прырэчыла вучэнню Каталіцкага Касцёла, лічу яго годным друку. Вільня, 1845, дня 5 лістапада. Кс. Антоній Жышнаўскі, Пр. кат. Віленск. (Пераклад наш. – Т. К.).

Niech się raczej odezwą Jeremjasza jęki,  
Niech Dawida nanowo brzmią pieśni pokutne;  
Niż tylko te znikome płakać mamy wdzięki,  
I samych niewiast głosić pogardy okrutne [6, c. 14].

I толькі тады чалавека чакае ўзнагарода, калі ён зможа правіль-  
на ўжыць Божыя дары – служыць Богу, веры і цнотце:  
I w życiu przyszedłem wieczna czeka cię korona,  
Żeś przez Boga nadanych darów umiał użyć;  
Nie była we łzy próżne czułość rozproszona.  
Spiewak powinien Bogu, wierze, cnoce służyć [6, c. 15].

Менавіта паэту, на думку Я. Чачота, адводзіцца роля настаўніка, правадыра, ён павінен паказаць чытачу шлях выратавання душы праз шчырую веру ў Бога, сціпласць, пакорлівасць, дабрыню і спагядлівасць. Паэт стварае галерэю вобразаў гістарычных асоб (ка-  
ралева Ядвіга, Леў Сапега, Мікалай Зубр і інш.), якія, нягледзячы на  
сваё паходжанне і высокі сацыяльны статус, не лічылі сябе лепшымі  
за іншых, а сумленна неслі свой крыж. Менавіта сціпласць з'яўляецца  
адной з асноўных хрысціянскіх цнот. На думку паэта, гэта тая якасць,  
якой так не хапае большасці людзей. У вершы «Сціпласць у разумен-  
ні сябе» ("Skromność rozumienia o sobie") паэт заклікае да таго, каб  
людзі не ўзвышалі сябе, ігнаруючы свае хібы, але праяўлялі цярпі-  
масць да недахопаў іншых:

Boże! Każdy się dobrym, rozumnym być sądzi,  
A nie raz źle uczyni i często pobiłdzi.  
Od wielkiego o sobie strzeż nas rozumienia,  
Niech w zanadrzu na bliźnich nie nosim kamienia.  
Rzuć kamień, kto bez grzechu! Zawstydzona rzesza  
Do dom na Syna Twego to słowo pospiesza [6, c. 15].

Паэт лічыць, што нават грахі не могуць стаць перашкодай для Бо-  
жай ласкі і міласэрнасці. Любоў, якую мы прымаем праз Божую міласэр-  
насць, павінна абуджаць у чалавеку такую ж любоў да бліжняга:

Miłosierdzia, nie ofiar chcę: to Twoje chęci!  
Cóż nas do potępienia bliźniego tak nęci?  
Iż się sądzim dobrymi, nadto rozumnymi,  
Byśmy się miłosierdzia zrekli nad bliźnimi [6, c. 15].

У канцы верша гучыць малітоўны зварот да Бога, у якім паэт просіць падараваць людзям сапраўдную дабрыню і розум:

O Boże! Daj nam dobroć, lecz dobroć prawdziwą;

Na własne błędy baczną, innych litościwą.

O Boże! Daj nam rozum, ale rozum prawy;

Na swe błędy surowy, a innych łaskawy [6, с. 15].

У вершы «Чалавечнасць» (“Ludzkość”) фокус пісьменніцкай увагі скіраваны на праблему душы і цела:

Krótkie tu życie nasze, a wieczna rozpłata!

I w niebie go nagroda Najwyższego czeka [6, с. 16].

Жыццё кожнага чалавека ўпісваецца ў гісторыю як неабходнае звяно ў ланцужку падзей ад стварэння свету да Апакаліпсісу і, дзякуючы рэлігіі, набывае вышэйшы сэнс: чалавек павінен арыентавацца на абсалютныя каштоўнасці – цноту, дабро, праўду, справядлівасць, каб дасягнуць Нябеснага Царства. Для вернікаў менавіта Хрыстос з’яўляецца прыкладам адданасці Богу і самаахвярнага служэння іншым. У вершы «Святая пакора» (“Pokora Święta”) паэт звяртаецца да ключавога новазапаветнага сюжэта Божлага Нараджэння:

W ubożuchnej stajeneczce

I na lichej pościółeczce,

Tyś się Boże, nam urodził,

Byś nas grzesznych oswobodził.

Wół z osiełkiem ci chuchali,

I członeczki ogrzewali;

Pastuszkowie ci służyli

I przy lutni pieśń nócili [6, с. 16].

Збаўца прыходзіць у свет, каб, нягледзячы на прыніжэнні, паказаць чалавеку шлях да Бога: ад зла – да добра, ад цемры – да святла, ад смерці – да жыцця:

Od Kolebki aż do kryża,

Twe się bóstwo tak uniża;

Tyle cierpi, wytrzymywa,

Na nikogo się nie gniewa.

O nasz Jezu miłosierny!

Jakoś cierpił za lud wierny;

Tak i uczyni, niechaj szczerze  
S Ciebie przykład życia bierze.  
Od kolebki aż do zgonu,  
I znośeniem cierpień krzyża  
K Twej się wieczniej chwale zbliża [6, c. 17].

Хрыстос паказаў прыклад цярпліваасці ў пакутах, яму было накіравана прайсці праз цяжкія выпрабаванні, каб коштам зямнога жыцця выратаваць чалавецтва. Менавіта цярпліваасць з'яўляецца неабходнай якасцю для выратавання душы, таму Я. Чачот апаэтызаваў гэтую рысу ў вершы «Цярпліваасць» (“Cierpliwość”):

Tak i Pan Bóg kogo rządzi, k woli swej nagina.  
Gdy dopuszcza innym szczęścia, wątpi o zbawieniu;  
Zniknie krótko ich szczęśliwość w picu i jedzeniu.  
Znośmyż stale kary Boskie, boleść, niedostatek,  
Wierząc, iż Bóg nas liczy w rzędzie swoich dzieł [6, c. 17–18].

Узор цярпліваасці дадзены паэтам у вершы «Ганна з Браніцкіх Любамірская кашталяная Вайніцкая» («Anna z Branickich Lubomirska Kasztelanowa Wojnicka»). Галоўная гераіня дапамагла спаралізаванаму чалавеку, але замест удзячнасці атрымала папрокі і скаргі:

Tam leczony paralityk tak się rozkomosił,  
Że na swoje Dobrodzikę połajania wznosił [6, c. 54].

Толькі шчырая вера дапамагла жанчыне выстаць у жыццёвых выпрабаваннях і прыняць наканаванае Богам: “Pan Bóg go przysyła, Bym się przezeń cierpliwości świętej nauczyła” [6, c. 54].

Такім чынам, у творчасці Я. Чачота арганічна спалучаюцца рэлігійныя і секулярныя ідэі. Паэт шчыра імкнуўся да разумення сутнасці жыцця і Боскай мудрасці, таму рэлігійна-філасофскія разважанні і духоўна-маральныя павучанні складаюць значную частку зборніка «Песні вясковага гаспадара». Прытрымліваючыся хрысціянскай мудрасці, Я. Чачот дае духоўны завет нашчадкам: усе людзі роўныя, вартыя любові і павагі.

## Бібліяграфічныя спасылкі

1. Багдановіч, І. Біблійныя матывы і сімвалы ў польскамоўнай паэзіі Беларусі XIX стагоддзя / І. Багдановіч // *Studia Białorutenistyczne*. – 2018. – № 12. – С. 83–101.
2. Чачот, Я. Выбраныя творы / Я. Чачот. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 1996. – 374 с.
3. Świrko, S. Z Mickiewiczem pod rękę, czyli Życie i twórczość Jana Czczota. – Warszawa : Lud. spółdz. wydaw., 1989. – 325 s.
4. Багдановіч, І. Паэтычны катэхізіс Яна Чачота / І. Багдановіч // *Залатая Горка: вершы, пераклады, артыкулы*. – Мінск : Кнігазбор, 2016. – С. 118–124.
5. Философский словарь / авт.-сост. С. Я. Подопригора, А. С. Подопригора. – Изд. 2-е, стер. – Ростов н/Д. : Феникс, 2013. – С. 305–306.
6. Czczot, J. Pieśni ziemianina, przez tłumacza Piosnek wieśniaczych z nad Niemna i Dźwiny / J. Czczot. – Wilno : Druk. J. Zawadskiego, 1846. – 59 s.

## КРЕАТИВНЫЕ АСПЕКТЫ ТЕАТРАЛЬНОГО ПРОЦЕССА КАК ОСНОВА СОЗДАНИЯ СПЕКТАКЛЯ

**М. С. Чеkun**

Белорусский государственный университет,  
Факультет социокультурных коммуникаций,  
ул. Курчатова, 5, 220108, Минск, Республика Беларусь  
E-mail: mari.chekun@gmail.com

В статье рассматривается креативная составляющая театрального процесса, которая определяет ход творческой деятельности в театре и создание уникального художественного произведения. Определяются и анализируются основные элементы данной составляющей – театральное пространство и спектакль.

*Ключевые слова:* спектакль; театральное пространство; внутренняя художественная форма; автор; жанр; стиль; пафос.

## CREATIVE ASPECTS OF THE THEATER PROCESS AS THE BASIS FOR THE CREATION OF THE PERFORMANCE

**M. S. Chekun**

Belarusian State University,  
Faculty of Social and Cultural Communications,  
Kurchatov str. 5, 220108, Minsk, Republic of Belarus  
E-mail: mari.chekun@gmail.com